

Odložené zdravotní dopady epidemie: Zanedbání prevence a duševní zdraví

Report z longitudinálního výzkumu
Život během pandemie

Daniel Prokop, Eliška Dvořáková

15.11.2021

Obsah reportu

Téma	Strana
<u>Shrnutí hlavních zjištění</u>	3
<u>O projektu Život během pandemie</u>	4
<u>Odkládání preventivních prohlídek u lékaře</u>	5
<u>Dopady epidemie na duševní zdraví</u>	9

Hlavní zjištění studie Zdravotní dopady epidemie

Zanedbání prevence a duševní zdraví

Kontext: Nedostatek prevence a vysoké rozšíření chronických nemocí

Takřka 26 % úmrtí v Česku je klasifikováno jako předčasná či preventabilní. Je to více než v průměru EU a důvodem je i nedostatečná míra prevence rakoviny, kardiovaskulárních onemocnění a dalších chronických nemocí. A to v oblasti životního stylu i kvůli malé docházce na preventivní screeningu. Tento report zkoumá, **nakolik v době epidemie covid-19 došlo k dalším propadům prevence**. Tento propad může mít odložené dopady v pozdním odhalení nemocí a ve výsledku i ve zvýšení úmrtnosti, omezení kvality života nemocných a nárůstu výdajů českého zdravotnictví.

12–16 % lidí odkládalo během covidu klíčové prevence rakoviny

Část respondentů Život během pandemie přiznává, že během epidemie odložila zásadní vyšetření pro diagnostiku zhoubných nádorů. 12 % respondentů nad 50 let screening rakoviny tlustého střeva a konečníku, 16 % respondentek v klíčovém věku screening rakoviny prsu a 12 % respondentek prevenci rakoviny děložního čípku. Ve všech případech platí, že většinou šlo o dlouhodobý odklad a respondenti na screening zatím nešli ani při uvolnění epidemie.

Počet lidí (50 let +) bez prevence rakoviny tlustého střeva narostl na 60 %

Klíčovým problémem je ale také to, že dalších 51 % lidí ve věku nad 50 let říká, že na kolonoskopie aj. screeningu rakoviny tlustého střeva a konečníků nechodí bez ohledu na epidemie či to odmítá komentovat. Připočteme-li k těmto lidem respondenty, kteří během covidu kontrolu odložili a dosud na ní nebyli, narůstá zastoupení lidí absentujících prevencí na 60 %. U rakoviny prsu se počet žen neúčastnících se prevence rozrostl na necelých 30 %.

Efektivní dlouhodobý pokles prevence až o pětinu

Hrubě lze vyčíslit i efektivní pokles prevence v době epidemie. Tedy, kolik procent tvoří dlouhodobé odklady (odložili kontrolu a ještě na ní nebyli) z lidí, kteří na konkrétní prevenci chodí / chystali se na ni. Tato míra efektivního poklesu prevence se pohybuje okolo 19 % u prevence rakoviny tlustého střeva a 13 % u rakoviny prsu.

Přes 20 % lidí odkládá běžnější kontroly

Během epidemie lidé ve větší míře odkládali své preventivní kontroly u lékaře, zubařů či gynekologů. Ve všech případech reportuje odklady zhruba 20 % respondentů a respondentek a dalších 12–17 % cílových skupin říká, že na tyto kontroly vůbec nechodí.

Obavy z epidemie hrají významnou roli v odsouvání preventivních kontrol

Častěji celkově odkládali prevence lidé, kteří mají velké starosti z probíhající epidemie koronaviru. Například ve věku nad 55 let reportuje odklad alespoň jedné prevence 39 % lidí, kteří v únoru 2021 měli z epidemie velké obavy a „jen“ 24 % těch, kteří se jí příliš nebáli. Vliv obav na zanedbání prevence se mírně snižuje s věkem.

Středně závažné symptomy deprese a úzkosti alespoň někdy během pandemie pocítilo přes 40 % lidí

Epidemie má nepřímé zdravotní dopady i v oblasti duševního zdraví. Středně závažné symptomy úzkosti a deprese (měřeno dotazníky PHQ-8 a DAG-7) se v některých chvílích epidemie zvýšili ze 6 % (běžná hodnota mimo pandemii) na 19 %. **Dosud však nebyly publikovány informace, kolik Čechů a Češek mělo problémy alespoň v některé chvíli během epidemie.** Longitudinální analýza výzkumu Život během pandemie ukazuje, že alespoň jednou v době pandemie ale středně těžké příznaky deprese a úzkosti reportovalo 43 % respondentů. 9 % jimi trpí po většinu doby epidemie.

Úzkosti a deprese nejvíce zasáhly mladé, chudé a ženy s dětmi v domácnosti

Nárůst středně závažných příznaků deprese a úzkosti během pandemie postihl zejména mladé lidi do 35 let (změna životního stylu), ženy s dětmi v domácnosti (distanční výuka a propad příjmů) a ekonomicky zasažené lidi. V těchto skupinách alespoň někdy příznaky deprese a úzkosti reportovalo 51–55 % lidí a 12–13 % jimi trpělo po většinu doby epidemie.

O projektu

Život během pandemie

Výzkum a jeho účel

Data z této zprávy pocházejí z výzkumného projektu *Život během pandemie*, na kterém se podílí výzkumné společnosti PAQ Research, iniciativa IDEA AntiCovid a data sbírá agentura NMS. Cílem našeho longitudinálního výzkumu je shromáždit data o tom, jak se vyvíjí chování Čechů během opatření proti šíření koronaviru a jak epidemie a související problémy dopadají na jejich život. Každé 2–4 týdny (počínaje týdnem od 16.3.2020) oslovujeme vzorek stejných 3100 respondentů. Longitudinální metodika umožňuje zkoumat změnu chování či ekonomického stavu domácností.

Tento report shrnuje zjištění ze 33. vlny dotazované k 12.10.2021, která se týká dopadů epidemie na zdraví občanů.

Spolupráce

Tento report zpracovali sociologové výzkumné společnosti PAQ Research (Daniel Prokop, Eliška Dvořáková). Na projektu Život během pandemie se podílí:

PAQ Research	vedení výzkumu, analýzy a interpretace dat
Agentura NMS	sběr dat na panelu ČNP
Michal Bauer, Julie Chytilová, Vojtěch Bartoš, Jana Cahlíková	ekonomové, výzkum sociálního chování, stresu, ekonomické situace + spolufinancování
TAČR, Sociologický ústav AV ČR a další soukromí donoři	spolufinancování

Sběr dat

Sběr dat realizuje na zadání PAQ Research agentura NMS (člen SIMAR) na Českém národním panelu. Výzkum je kvótně reprezentativní pro populaci ČR, ale kvůli metodice se ho mohou účastnit jen respondenti s připojením k internetu. Online metodika sběru redukuje sociální desirabilitu, zvyšuje zastizitelnost typů populace a retenci. Výstupy pro starší generaci (65+) jsou kvůli online sběru pouze orientační.

Statistické odchylky

Statistická odchylka u výsledků pro celý vzorek výzkumu (N = 1836) se pohybuje mezi ± 1 p. b. u výroků s malou četností a ± 3 p. b. u výroků s vyšší četností. Statistická chyba u reportování z podskupin respondentů se pohybuje většinou mezi $\pm 1,5$ p. b. a 4,5 p. b.

Reprezentativita

Náš vzorek kopíruje složení populace 18+ z hlediska:

- * kraje a velikosti obce bydliště, pohlaví, vzdělání, věku respondenta,
- * pracovního statusu (před začátkem epidemie), věku × pohlaví, věku × vzdělání.

Odkládání preventivních prohlídek u lékaře

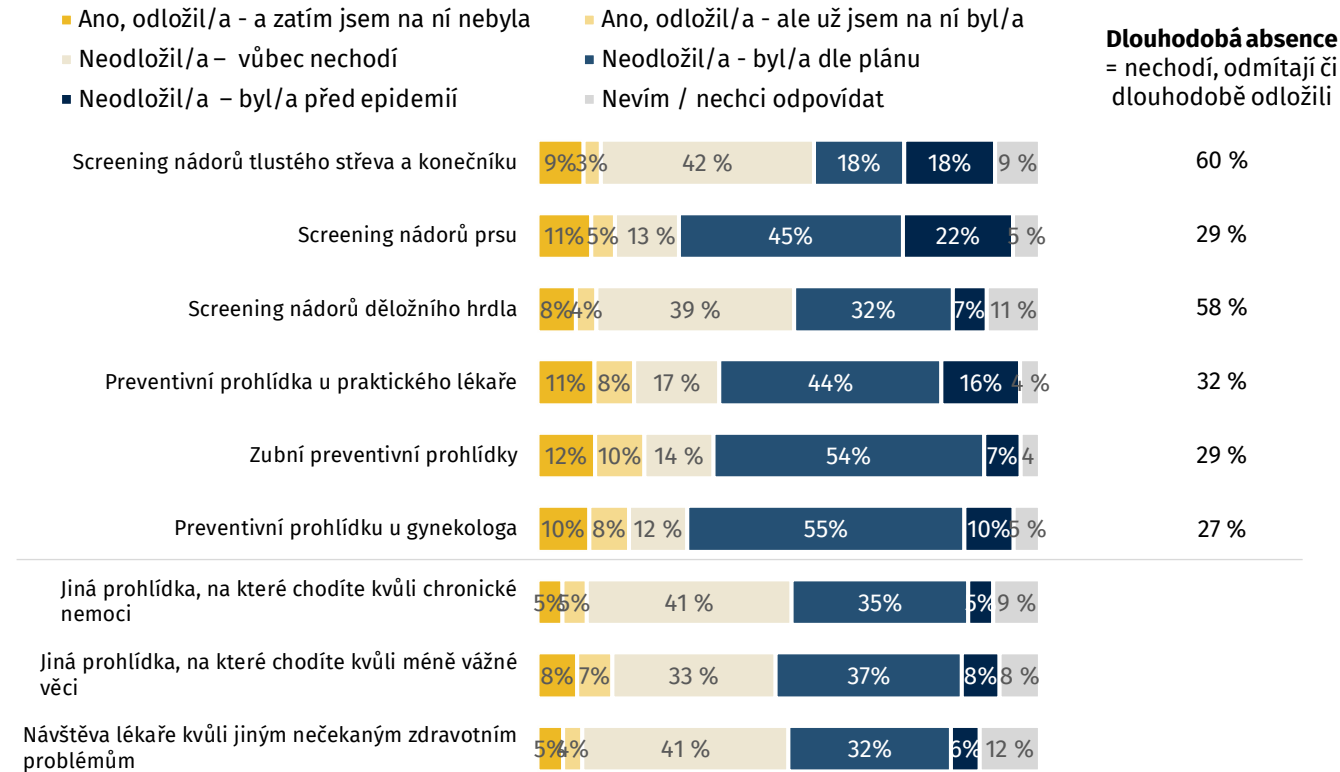
Hlavní zjištění studie

12 %

lidí ve věku nad 50 a více let odložilo během epidemie screening rakoviny tlustého střeva a konečníku. Počet dlouhodobých „absentérů“ v této klíčové prevenci tím vzrostl na 60 %.

Odpovědi respondentů

Odkládání preventivních prohlídek dle typu úkonu

12–16 % odložilo klíčové prevence rakoviny

Kolonoskopické vyšetření aj. screening rakoviny tlustého střeva odložilo během pandemie 12 % osob nad 50 let – z toho 9 z těchto 12 % na ní dosud nebylo. O čtyři procentní body více (16 %) respondentek odložilo screening nádorů prsu, z toho 11 % na ni od té doby ještě nebylo.

Zastoupení lidí, kteří nechodí na prevenci rakoviny tlustého střeva (vč. odmítajících odpovídat) tvoří 51 %, což odpovídá dřívějším výzkumům. V rámci pandemie se ale počet dlouhodobě absentujících rozrostl na 60 %. U screeningu rakoviny prsu stoupl počet dlouhodobě absentujících z 18 na 29 % žen ve věku nad 45 let.

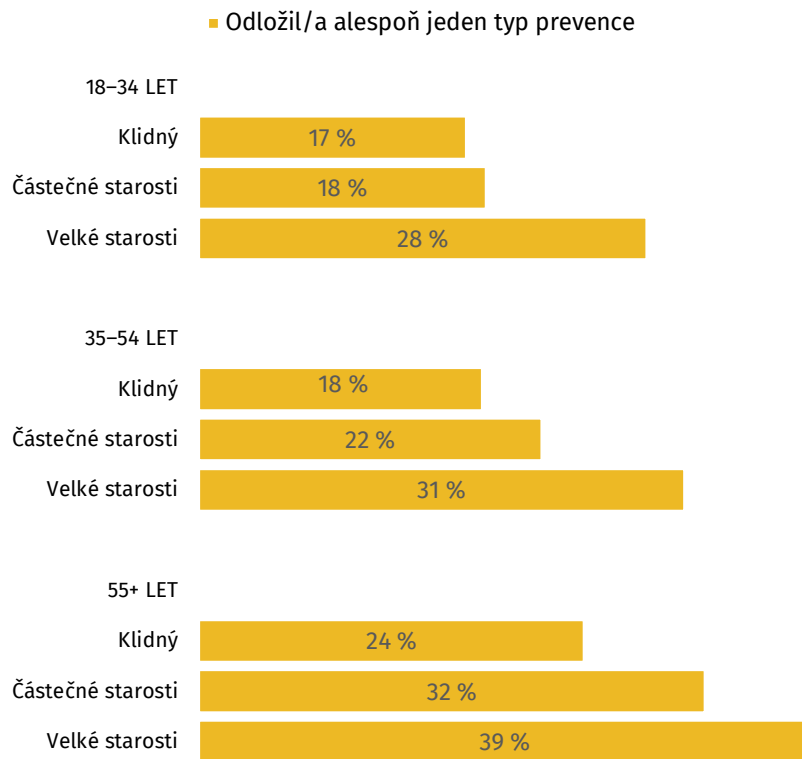
Efektivní pokles prevence lze vyjádřit jako poměr odložených prohlídek v rámci všech, které byly plánovány (respondent na nich byl či odložil). Tato míra efektivního poklesu prevence se pohybuje okolo 19 % u prevence rakoviny tlustého střeva a 13 % u rakoviny prsu.

Mezi běžnějšími prohlídkami došlo k odložení nejčastěji zubní preventivní prohlídky, kterou odložilo 22 % respondent.

Jednotlivé odkládání preventivních prohlídek bylo dotazováno u specifických skupin respondentů. Na odklad *screeningu nádorů tlustého střeva a konečníku* jsme se ptali lidí ve věku 50 a více let. *Screening nádorů děložního hrdla a preventivní prohlídky u gynekologa* byly dotazovány pouze u žen. *Screening nádorů prsu* poté pouze u žen ve věku 45 let a více. Ostatní preventivní prohlídky byly určeny všem dospělým respondentům.

Reportovaný odklad zdravotních prohlídek – dle obav z epidemie a věku

S narůstajícími obavami se zvyšuje podíl odložených prohlídek

Nějaký typ prevence odložilo 39 % starších lidí s vysokými obavami

Lidé, kteří mají z nákazy covid-19 vyšší obavy, se podle výzkumu Život během pandemie více vyhýbají místům s větší koncentrací osob. Mezi ty patří i zdravotní zařízení a cesta do nich (MHD). I proto zřejmě souvisí odklad prevence s mírou obav z epidemie v době jejího silnějšího šíření.

Tento vztah platí ve všech věkových kategoriích. Například ve věku nad 55 let reportuje odklad alespoň jedné prevence 39 % lidí, kteří v únoru 2021 měli z epidemie velké obavy a „jen“ 24 % těch, kteří se jí příliš nebáli. Mezi lidmi ve věku 35-54 let je tento poměr 31 ku 18 %. Vliv obav na zanedbání prevence se tedy mírně snižuje s věkem.

Odklady ale reportují i lidé, kteří se epidemie příliš nebáli. Část odkladů tedy může být důsledkem častějšího pobytu v karanténě (odklad), omezení kontaktu s lékaři kvůli omezení elektivní péče v době epidemie či předpokladu, že zdravotnické zařízení jsou zahlcené a nemají na tyto kontroly kapacity a podobně.

Míra starostí a obav z epidemie nejvíce souvisí s odkladem preventivních kontrol u žen (prevence rakoviny prsu, nádoru děložního hrdla apod.)

Dopady epidemie na duševní zdraví

Hlavní zjištění studie

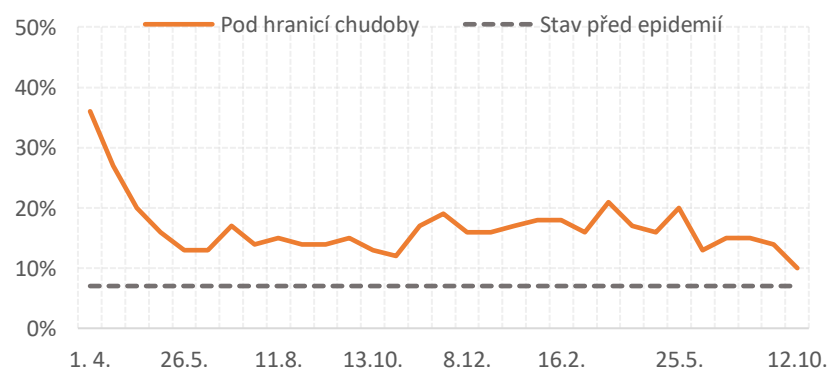
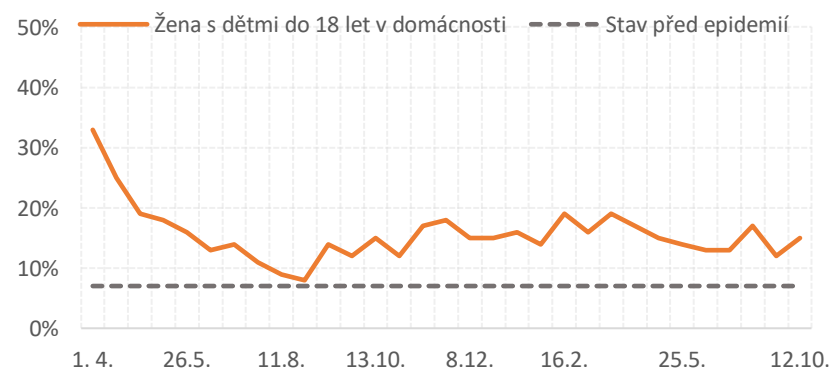
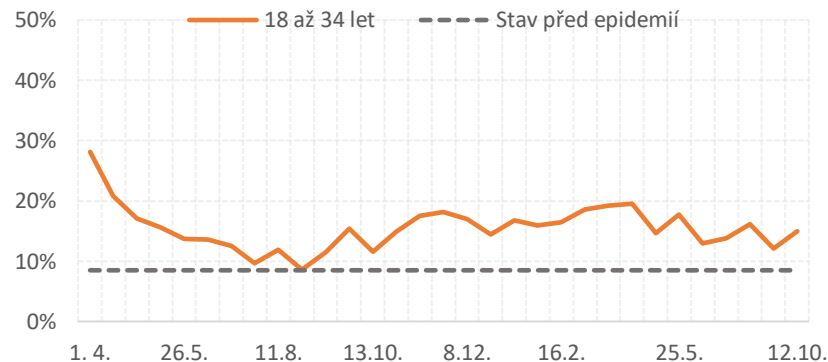
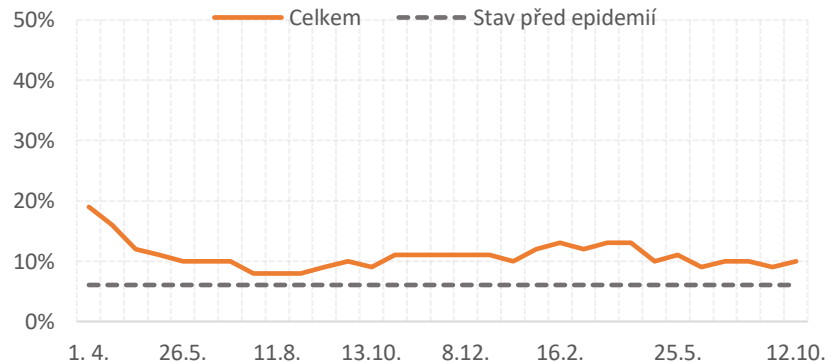
43 %

respondentů se během pandemie potýkalo s příznaky alespoň středně těžké deprese či úzkosti. 9 % po většinu sledované doby.

Středně závažné příznaky deprese či úzkosti – vývoj v čase

Jaké má pandemie dopady na duševní zdraví?

Stav duševního zdraví je ve výzkumu Život během pandemie zachycován šesti otázkami vybranými z diagnostických dotazníků na depresi (PHQ-8) a úzkost (GAD-7).^{*} Před vypuknutím epidemie reportovalo zhoršené duševní zdraví celkově 6 % osob, začátkem pandemie na jaře 2020 se jednalo o nárůst na 19 %. Některé skupiny obyvatel však dopady epidemie na duševní zdraví pociťovaly a pociťují mnohem výrazněji. Jedná se o osoby ve věku 18 až 34 let s nárůsty až na 28 %, dále o ženy s nezletilými dětmi v domácnosti (33 %) a o lidi z domácností pod hranicí příjmové chudoby u nichž došlo k nárůstu až na 36 % těch, kteří deklarují příznaky alespoň středně těžké deprese či úzkosti. **Dosud však nebyly publikovány informace, kolik Čechů a Češek mělo problémy alespoň v některé chvíli během epidemie. Toho se týká naše analýza na dalším slídu.**

Zdroj: Život během pandemie, Vlna 2–33, dotazováno od 1.4.2020 do 12. 10. 2021

^{*} Oba tyto dotazníky jsou šoužívány v psychologických výzkumech a v minulosti byla ověřena jejich vysoká spolehlivost. Blíže k metodickému postupu na stránkách Života během pandemie.

Středně závažné příznaky deprese či úzkosti – jak často je zažívali (výpočet z 32 vln výzkumu)

Pandemie dopadla alespoň na čas na duševní zdraví 43 % lidí

Během epidemie koronaviru se potýkalo 43 % obyvatel s některým z příznaků alespoň středně těžké deprese či úzkosti. 34 % z nich mělo v průběhu epidemie občas zhoršené duševní zdraví - příznaky alespoň středně těžké deprese či úzkosti se u nich vyskytovaly méněkrát než polovinu sledované doby. 9 % respondentů mělo problémy v duševním zdraví ve většině zkoumané doby.

Položky dotazníků PHQ-8 a DAG-7, z kterých identifikujeme středně těžké příznaky deprese a úzkosti:

1. potíže s usínáním, přerušovaný spánek nebo přílišné spaní
2. nervozita, úzkost
3. chybějící chuť k jídlu či přejídání
4. únava, nedostatek energie
5. malý zájem a potěšení z toho, co děláme
6. tendence se snadno rozzlobit, podrážděnost

Nikdy ●

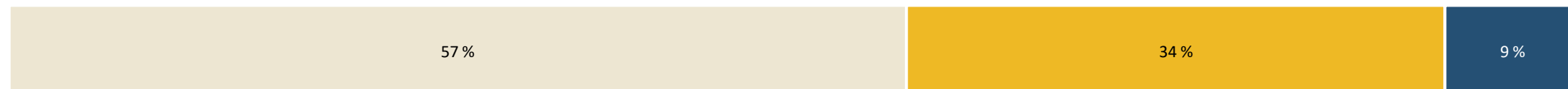
Nikdy neměl/a příznaky alespoň středně těžké deprese či úzkosti v průběhu epidemie

Občas ●

Občas se musel/a potýkat s příznaky alespoň středně těžké deprese či úzkosti, méně však než polovinu sledované doby

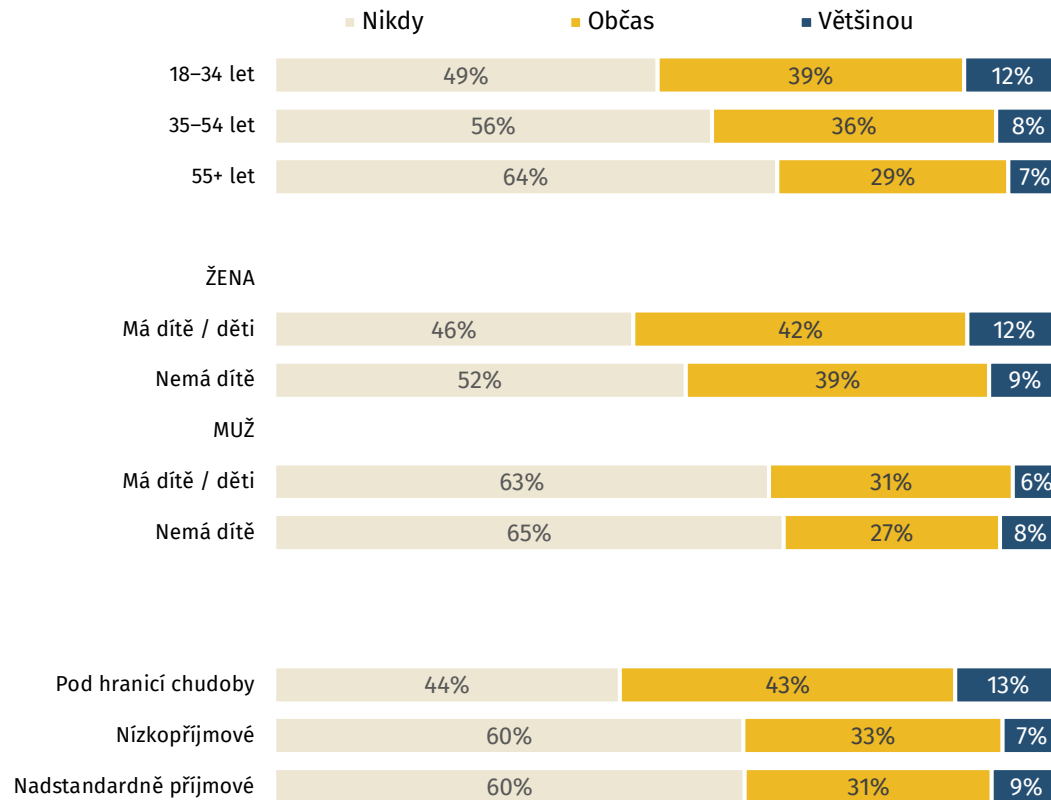
Většinou ●

S příznaky středně těžké deprese či úzkosti se musel/a potýkat vícekrát než polovinu sledované doby

Středně závažné příznaky deprese či úzkosti – jak často je zažívali (výpočet z 32 vln výzkumu)

Problémy v duševním zdraví mají častěji mladí, chudí a ženy s dětmi

Středně závažné příznaky úzkostí a deprese zažila polovina lidí do 34 let, 12 % jimi trpělo většinou doby

Epidemie koronaviru dopadla na duševní zdraví nejmladší věkové kategorie, které se nejvíce změnil životní styl a snížila socializace. U poloviny (51 %) respondentů ve věku 18 až 34 let se během koronavirové epidemie alespoň jednou projevily příznaky alespoň středně těžké deprese či úzkosti. Převážnou většinu času v průběhu epidemie trápily tyto problémy 12 % mladých respondentů. S narůstajícím věkem výskyt příznaků alespoň středně těžké deprese či úzkosti klesá. U nejstarších lidí ale mohou být častější, než náš výzkum zachycuje (nezachycujeme lidi, kteří nemají přístup k internetu či žijí v domovech důchodců aj. institucích).

Problémy v duševním zdraví měla většina žen s dětmi v domácnosti i chudých

Přítomnost dítěte v domácnosti zvyšuje šanci na výskyt středně závažných příznaků deprese či úzkosti, ale pouze u žen. Setkalo se s nimi alespoň na chvíli 54 % z nich. U mužů se tento trend nejvíce výrazný. Důvodem může být to, že ženy často v době epidemie přecházely na ošetrovné – ztrácely příjmy a zároveň s dětmi musely řešit distanční vzdělávání a přišly o kontakty mimo rodinu.

Domácnosti, které do epidemie vstupovaly jako chudé (pod hranicí příjmové chudoby) často dále ekonomicky a sociálně utrpěly. To se projevuje i ve vyšších problémech v duševním zdraví. Se středně těžkými příznaky deprese a úzkostí má zkušenost 56 % z chudých respondentů. Stres podle dřívějších výzkumů navíc dále omezuje kognitivní schopnosti lidí řešit ekonomické aj. problémy.

Kontakt

Autoři

Daniel Prokop / daniel.prokop@paqresearch.cz, 608 333 902

Eliška Dvořáková / eliska.dvorakova@paqresearch.cz

[/ www.paqresearch.cz](http://www.paqresearch.cz)

